

cuntur de stulto, et totidem de sensato ac sapiente: Vir sensatus tacet et obmutescit coram seniore aut sapientiore se, loquentem non interpellat, importune aliquid effluens et extra tempus, in medio, videlicet, sermonis interserens; vix respondet interrogatus, interrogat autem ipse ad rem apposite, respondetque etiam aptissime ad quesita: quæ primo loco proposita sunt, de iis agit primum et ante omnia; posterius autem ad ea descendit agitanda quæ posteriore loco sunt oblata discutenda; si quæ autem sint quæ forte non intellexit, ingenue admonet, et dicit: Hæc et hæc capere non potui, hæc autem intellexi. Tandem cognita perspectaque veritate, dat manus et ultro cedit. Contrario prorsus modo de stulto ratiocinandum est.»

29. IN ORE FATUORUM COR ILLORUM: ET IN CORDE SAPIENTUM OS ILLORUM. — *q. d.* Fatui quidquid habent in corde, id ore effluunt, nesciunt enim sensa sua celare; hinc videntur cor non habere intra viscera reconditum, sed in ore repositum, omnibusque patulum et expositum; ex adverso sapientes ore nihil proferunt, nisi quod prius in corde bene expenderunt; quare quæ celanda sunt celant, nihilque dicunt nisi quod hoc loco, tempore, coram talibus, etc., dicendum est; quare videntur os non habere in vultu patulum omnibus, sed reconditum in corde; quia cor dirigit et moderatur os eorum, ut non tam os quam cor eorum loqui, ac vicissim tam os quam cor eorum sapere videatur. Unde Tigurina, *ab ore stultorum pendet cor eorum, at in corde sapientum os eorum situm est*; quia scilicet sapientes os et verba cordis discretionem reprimunt et mensurant. In stultis ergo dominatur os, id est, garrulitas et protervia loquendi, adeoque os regit cor ipsorum. In prudentibus vero dominatur cor, illudque regit os eorum, juxta illud *Proverb.*, cap. xvi: «Cor sapientis erudit os ejus.» Et illud *Psalmis* *Psalm.* xxxvi, 30: «Os justis meditabitur,» id est, meditato vel meditatam proferet, «sapientiam;» quia, scilicet, justus os habet in corde: cordis enim est meditari, oris vero meditatam eloqui. Unde Syrus *nervose, os stulti ipsum est cor ejus, et os sapientis in corde suo*. Sapienter Gellius, lib. I, 16, scribit garrulorum orationem in ore nasci, non in pectore. Ex adverso Homerus Ulysses virum sapientem ait vocem mittere non ex ore, sed ex pectore. Hinc et dicitur *Psalm.* li, vers. 2: «Tota die injustitiam cogitavit lingua tua.» Ubi recte Origenes apud Agellium: «Cor, ait, fatuorum in superficie situm est, non in profundo, ad labia exsilit.» Sic olim dictum est, Græcis sermonem e labiis et ore, Romanis e mente et corde proficisci. Huc pertinet illud Themistoclis: *ὁ λόγος ἐκ τῆς ψυχῆς ἔρχεται*, id est, sermonem inest os et vigor, dictum de oratione non inani et fatua, sed gravi et sapienti solidas habente sententias. Sic Quintilianus rerum inventionem appellat *orationis ossa*, sumpta similitudine ab animantium corporibus

quæ ossibus sustententur, colligantur nervis, veniuntur carnibus et pelle, coherent anima, moventur actu.

Secundo, cor symbolum est secreti, os vero revelationis secreti. Cor enim in abscessu pectoris latitat, et intra præcordia se reducit. Sapientibus ergo os est in corde; id est, in abdito profundoque mentis recessu, ut silere et celare norint quod alii ore produnt. Fatuis vero cor est in ore, id est, secretum in lingua, quia omnibus illud pro palant. Ita S. Gregorius Nazianzenus, *epist. I ad Celsium* silentii se arguentem, scribit apologum hirundinum et cyenorum; hirundines enim habent cor in ore, cyeni vero habent os in corde: «Melius est, inquit, silentium cyenorum, quam garrulus hirundinum,» *q. d.* Melius est silentium sapientum, quam loquacitas insipientium, tandemque alio proverbio concludit: «Tum cantabunt cyeni, cum graculi tacuerint.» Idem de diversis vitæ generibus:

Non ego, inquit, cum gruibus, non anseribusque In synodis, quæ se Marte furentem petunt. [sedebo

Synodos anserum et gruum vocat illa concilia, in quibus nil recte et ordine gerebatur, sed confusis pugnantium inter se hominum clamoribus omnia perstrepebant, quales erant Synodi Ariænorum ad evellendum Concilium Nicænum.

Tertio, Pineda, lib. III *De Rebus Salomon.* cap. xii, num. 4: «In corde, inquit, sapientum os illorum, et in ore fatuorum cor illorum,» *q. d.* Stultorum vana est eloquentia, at sapientum solida, ut quæ non solum verbis constet, sed et cordata sit, et gravibus sententiis polleat. Quod Salomon *Sapient.* vii, vers. 15, ait: «Mihi dedit Deus dicere ex sententia,» id est, ex anima et corde sententiose, cum sensu quodam et quasi sapore eorum quæ dicuntur.

Quarto, Rabanus: «In ore fatuorum, inquit, cor illorum est, quando hæreticorum et schismaticorum stulta intentio verborum intendit ornatum; in corde autem sapientum os illorum, quando electorum studet eloquium, veræ sapientiæ fideliter exprimere sensum,» *q. d.* Stulti solam eloquentiam, prudentes magis sapientiam aucupantur, eamque verbis ostentant. Stulti ergo cor in ore, id est sapientiam in loquacitate, collocant; sapientes vero os in corde, id est, eloquentiam in sapientia reponunt, censentque se eloquenter dicere, si sapienter dicant. Huc facit illud vulgo tritum: «Stulta est egena sapientiæ eloquentia;» sapiens vero est sapientia, etiam carens eloquentia.

Denique cor symbolum est prudentiæ, magnanimitatis, consilii; os vero, id est garrulitas, imprudentiæ, levitatis, insipientiæ. Cor enim est animæ receptaculum, voluntatis fons, consilii et rerum agendarum radix. Unde Beda in *Proverbis*: «Apud homines cor ex verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde.» Nam, ut ait

Aristoteles lib. *De Sensu et Sensibili*: «Anima est in corde, sicut aranea in sua tela;» tum physice, tum ethice. Physice, quia in corde quasi aræ habitat anima, undeque per spiritus vitales vivificat totum corpus. Unde cor est principium vitæ et sensus, præsertim tactus, quem acutissimum habet aranea, juxta illud: «Lynx visu, sus auditu, præcellit aranea tactu.» Quia, ut ait Aristoteles lib. II *De Anima*: «Animal est animal propter sensum tactus.» Omne enim animal habet tactum; et quidquid habet sensum tactus, est animal, esto careat visu, auditu aliisque sensibus. Ethice, quia anima per cor, id est mentem et rationem, loquitur et agit omnia. Stulti ergo cor, id est, sapientiam et virtutem in ore, id est, in sua insipientia, reponunt; sapientes vero suum os, id est levitatem et insipientiam, in corde abscondunt et celant. Plane, inquit Palacius, stultus homo exterior est, ideoque cor habet exterius in lingua; at prudens interior homo est, linguam igitur revocat ad cor.

30. DUM MALEDICIT IMPIUS DIABOLUM; MALEDICIT PSE ANIMAM SUAM. — «Maledicit,» id est, primo, xsecratur, ut vertit Tigurina, *q. d.* Dum impius xsecratur diabolum, exsecratur seipsum; quia ipse similis est diabolo; est enim impius ut ipse. Fatue ergo fatuus exsecratur diabolum, cum non desinat eum imitari, imo eum venerari et colere, dum ejus suggestionibus obedit, ejusque inspirationes præfert inspirationibus Dei: quocirca ipse est servus et filius diaboli; fatuum autem et indignum est ut servus hero, filius patri maledicat.

Ubi nota quam turpe sit peccatum, quod angelum pulcherrimum fecit teterrimum diabolum, et hominem facit similem diabolo, imo diabolum, juxta illud Christi de Juda: «Nonne ego vos duodecim elegi? et ex vobis unus diabolus est?» *Joan.* vi, 71. Et cap. viii, vers. 44: «Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere.» Sic ebrius vel cholericus, dum furit, videtur esse diabolus incarnatus, inquit S. Chrysostomus et S. Gregorius Nazianzenus.

Secundo, *q. d.* Dum impius male precatur diabolo, male precatur sibi ipsi, quia eandem poenam ob eandem impietatem meretur, quam diabolus. Unde eandem sortem et gehennam recipiet, quam diabolus, juxta illud Christi in judicio: «Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus,» *Matth.* cap. xv, vers. 41.

Tertio, Palacius: «Simplicissimus, ait, sensus erit, si diabolum sumas pro adversario,» ut sit sensus: Si maledicis adversario, maledixisti tibi; quia eum provocas, ut statim maledictum in te regerat. At si diabolum proprie sumas, ita explicatur: Diabolus ex se malus non erat; malitia eum malum et diabolum fecit, ac ideo quia malus est, male ei dicimus. Cum igitur tu etiam

malus sis, male de malo dicens male de te dicis; imo si male imprecaris illi, quia malus, imprecaris et tibi, utpote malo. Ut enim qui jurat in altari, jurat per Deum qui est in altari; ita qui male precatur diabolo, male precatur malitiæ quæ est in eo, et cum ea malitia sit in te, male etiam precaris tibi.

Dicit hoc Siracides, ut explicet quod dixit vers. 28: «Labia imprudentium stulta narrabunt.» Et illud vers. 29: «In ore fatuorum cor illorum,» *q. d.* Imprudentes et fatui, id est, impii, assidue habent diabolum in ore, quia eum semper habent in corde. Unde tertio quoque verbo eum nominant, et cum quid sinistri male eis accidit, id fatue imputant diabolo, eique maledicunt, dicendo: Diabolus hoc malum mihi intulit; sit ergo maledictus, eat in malam crucem, in gehennam. At sapientes et pii non diabolum, sed Deum habent jugiter in ore, quia eum jugiter habent in corde. Unde in adversis æque ac prosperis dicunt cum S. Job, cap. i, vers. 21: «Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.»

Porro Syrus sic vertit, *cum stultus maledicit ei qui non peccavit illi, ipse maledicit seipsum, vel maledictionem inducit animæ suæ. Tristis est anima sapientis propter stultum, quia nescit quid dicat illi.*

31. SUSURRO COINQUINABIT ANIMAM SUAM, ET IN OMNIBUS ODIETUR: ET QUI CUM EO MANSERIT (sic legendum cum Romanis non, qui permanserit; nec cui manserit, id est, cui cohabitavit vel adhæserit, ut vult Jansenius), ODIOSUS ERIT: TACITUS ET SENSATUS HONORABITUR. — Inter stulta quæ narrare solent stulti et impii, ut dixi vers. 28, unum valde frequens est, n. n. rum susurri, id est, occultæ defractiones, quibus absentis famam clam proscindunt, eumque audienti invisum reddunt, itaque amicitiam utrimque dissociant. Quod proinde hic taxat Siracides, *q. d.* Susurro et detractor, primo, inquinat animam suam culpa et vitio defractionis; secundo, in omnibus locis æque ac actibus odietur; tertio, non tantum ipse, sed et qui se illi sociarit, exosus erit. At vero tacitus et sensatus, qui vitia proximi, quæ vidit vel audivit, silentio premit, honorabitur ob prudens amicumque et justum silentium. Græcus de more brevis et bimestris clare sic habet, *maculat suam ipsius animam susurro, et ubicumque commorabitur, odio erit; Tigurina, obtrahat polluit animam suam, et quocumque commorabitur, odiosus erit; homo vero tacitus et cordatus, morcem consequetur.* Paulo aliter Palacius: «Sicut, inquit, maledicens diabolo maledicit sibi, ita susurro detrahens honori aliorum, et culpans alios, cum eadem frequenter in eo culpa inveniatur, plane sui susurro est, se accusat, et de se maledicit. Tum grandem sibi maculam irrogat; quod enim vilis probrum, quam susurro vocari? Is etiam odiosus omnibus

est, et qui cum eo perseverat, ei scilicet familiaris, similiter odiosus erit. Contra, quam honorandus erit qui tacet, nec vitia aliorum ut sensatus traducit! » Hæc Palacius.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet quam viles, contemptibiles, probrosi, incorrigibiles et insupportabiles sint stulti et insensati, usque ad vers. 24. Inde usque ad finem recenset nonnulla quæ violant amicitiam, eaque cavenda monet.

1. In lapide luteo lapidatus est piger; et omnes loquentur super aspersionem illius. 2. De stercore boum lapidatus est piger: et omnis, qui tetigerit eum, excutiet manus. 3. Confusio patris est de filio indisciplinato: filia autem in deminoratione fiet. 4. Filia prudens hæreditas viro suo, nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris. 5. Patrem et virum confundit audax, et ab impiis non minorabitur: ab utrisque autem inhonorabitur. 6. Musica in luctu importuna narratio: flagella et doctrina in omni tempore sapientia. 7. Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. 8. Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de gravi somno. 9. Cum dormiente loquitur qui enarrat stulto sapientiam: et in fine narrationis dicit: Quis est hic? 10. Supra mortuum plora, defecit enim lux ejus: et supra fatuum plora, defecit enim sensus. 11. Modicum plora supra mortuum, quoniam requievit. 12. Nequissimi enim nequissima vita super mortem fatui. 13. Luctus mortui septem dies: fatui autem et impii, omnes dies vitæ illorum. 14. Cum stulto ne multum loquaris, et cum insensato ne abieris. 15. Serva te ab illo, ut non molestiam habeas, et non coinquinaberis peccato illius. 16. Deflecte ab illo, et invenies requiem, et non acediaberis in stultitia illius. 17. Super plumbum quid gravabitur? et quod illi aliud nomen quam fatuus? 18. Arenam, et salem, et massam ferri facilis est ferre, quam hominem imprudentem, et fatuum, et impium. 19. Loramentum ligneum diligatum in fundamento ædificii non dissolvetur: sic et confirmatum in cogitatione casilii. 20. Cogitatus sensati in omni tempore, metu non depravabitur. 21. Sicut pali in excelsis, et cæmenta sine impensa posita contra faciem venti non permanebunt: 22. sic et cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris non resistet. 23. Sicut cor trepidum in cogitatione fatui omni tempore non metuet, sic et qui in præceptis Dei permanet semper. 24. Pungens oculum deducit lacrymas: et qui pungit cor, profert sensum. 25. Mittens lapidem in volatilia, dejiciet illa: sic et qui conviciatur amico, dissolvit amicitiam. 26. Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes: est enim regressus. 27. Ad amicum si aperueris os triste, non timeas: est enim concordatio, excepto convicio, et improprio, et superbia, et mysterii revelatione, et plaga dolosa: in his omnibus effugiet amicus. 28. Fidem posside cum amico in paupertate illius, ut et in bonis illius læteris. 29. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, ut et in hæreditate illius cohæres sis. 30. Ante ignem camini vapor, et fumus ignis inaltatur: sic et ante sanguinem maledicta, et contumeliæ, et minæ. 31. Amicum salutare non confundar, a facie illius non me abscondam: et si mala mihi venerint per illum, sustinebo. 32. Omnis qui audiet, cavebit se ab eo. 33. Quis dabit ori meo custodiam, et super labia mea signaculum certum, ut non cadam ab ipsis, et lingua mea perdat me?

PRIMA PARS CAPITIS.

1 et 2. IN LAPIDE LUTEO LAPIDATUS EST PIGER, ET OMNES LOQUENTUR SUPER ASPERSIONEM ILLIUS. DE STERCORE BOUM LAPIDATUS EST PIGER; ET OMNIS, QUI TETIGERIT EUM, EXCUTIET MANUS. — *Lapidem luteum* vocat non laterem ex luto plasmatum, sed lapidem luto conspurcatum et sordentem: hinc enim significa Græcum ἡρόδοτος. « Lapidatus est, » id est, lapidari solet: sic enim Hebræi per unum tempus significant cætera. Rursum per metalepsin, « lapide luteo lapidatus est, » id est, lapidando luto conspurcatus est, q. d. Piger adeo vilis, contemptibilis et exosus est, ut eum homines dignum censeant qui impetatur lapidibus sordidis et stercore boum: omnes enim eum quasi torpidum et sordidum aspersionantur, ita ut eum tangere, cum eoque conversari nolint; sed omnes eum refugiant et aversentur, perinde ut qui tangit lapidem sordidum, vel sterces, illico illud manibus excutit. Stultorum et stultitiæ speciem unam persequitur, scilicet acediam et pigritiam; hæc enim facit hominem non tantum otiosum, sibi que et aliis inutilem, sed et noxium multisque vitis commaculat: otium enim et pigritia est causa omnis mali. Noster legit κατεβλήθη, id est, telis vel lapidibus impetitus est, aut καταβλήθη, id est, lapidatus est, a βλήθη, id est, lapido, q. d. Piger adeo omnibus est vilis, ut eum quasi commune naturæ probrum lapidibus insectentur, in eumque jaciant lapides luto immersos, sordes et stercorea. Jam legunt καταβλήθη, id est, comparatus est; unde Græca sic habent, lapidi inquinato vel polluto assimilatus est piger, et omnes sibilant ad ejus infamiam; ac stercorei fmentorum comparatur piger: omnis qui tollit eum, excutiet manus; Complutenses et Roman., lapidi conspurcato comparatus est piger, et omnis exultabit in ignominiam ejus, stercorei boum de sterquiliniis comparatus est piger, omnis qui tollit illud, excutiet manum; Tigurina, lapidi conspurcato comparandus est piger, quem ignominie causa omnes irrideant; piger conferendus est stercorei sterquilini: quod quicumque contigerit, manus suas excutiat; Syrus, sicut lapis sordidus qui projectus est in platea, et unusquisque fugit ab odore ejus; ita et stultus, et unusquisque recedet ab eo. Dum exit quispiam foras in plateam, conviciatur ipsi, et omni, qui videt eum, complodit manibus suis; Arabicus breviter rem acu tangit, insipiens jam sibi acquisivit contumeliam et malum. Porro Isidorus lib. X *Originum*: « Piger, inquit, dicitur quasi pedibus æger. » Idem, *De Differentiis verborum*, num. 46: « Inter tardum, inquit, pigrum, inertem et segnem hoc interest, quod tardus dicitur qui trahit tempus; iners sine arte, nullius officii capax; piger per omnia ægro similis; segnis semotus est a calore et igne. »

Apposite pigro pœnam assignat sterces boum potius quam equorum vel aliorum animalium, quia bos, utpote gravis, lentus est et tardus: symbolum et figura est pigri. Unde illud:

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.

Ita Palacius: « Piger, inquit, comparatur lapidi conspurcato, et stercorei boum. Ut enim qui lapidem ita sordidum, aut sterces boum inopinatè tangit, statim utrumque e manibus excutit; ita qui ministrum habet pigritantem, excutit et repellit a se. Ita enim ministros pigros fugimus ut sterces, ut lutatos lapides. Ex hac Græcæ litteræ explicatione habemus sensum Latinæ, qui est hic: Talis est piger, ac si eum lapidassemus lapidibus luto sordentibus, aut stercore boum; ita enim sordet ille in oculis hominum, ac si rebus sordidis conspurcatus esset; ac ideo omnes loquentur super ejus aspersionem, dicentes quam sit ille spernendus, imo et excutiendus et repellendus. Si piger contemnitur a dominis temporalibus, si ab eis excutitur et repellitur, quam spernetur et repellatur a Deo! Nam quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo; et, quia opus Dei facis desidiose, maledictus eris. O quantum est a Deo maledici et repelli, scilicet in ignem æternum! » *Apoc.* III, 16; *Jerem.* XLVIII, 10; *Matth.* XXV, 41. Adde bovem, etsi lentum, tamen laboriosum esse; quare significat pigrum suum lentorem et pigritiam vincere debere labore, ad bovis imitationem. Hinc monetæ, puta didrachmis, olim imprimebatur figura bovis, ut ait Pollux lib. IX, quod labor pariat nummos et opes, pigritia vero inopiam et famem. Apposite ergo in pigri opprobrium et castigationem bovis sterces assumitur, ut bove se deteriorem et pigriorem agnoscat, et a bove suam tarditatem labore vincere discat. Accedit quod sterces boum servit stercoreis agris, ut, injecto semine, copiosam ferant segetem. Ager hic est piger: stercoreatur ergo stercore boum, ut, injecto diligentie semine, copiosos illius proferat fructus.

Anagogice S. Gregorius, XV *Moral.* cap. III, explicans illud *Job.* cap. XX, de impio et hypocrita: *Quasi sterquilinum in fimo perdetur*: « Quia, inquit, in morte sua, cum ad tormenta ducitur stercoreis vitiorum plenus, a malignis spiritibus conculcatur. Gaudia etenim vitæ presentis, quæ injusti æstimant magna bona, justis stercorea deputant. Unde scriptum est: De stercore boum lapidatus est piger. Is ergo qui Deum se nisi noluerit, ab amore æternæ vitæ pigrescit; et quousque rerum temporalium damno percussus, ex his mirum affligitur, quæ justis viri velut sterces contemunt. Qui ergo ex terrenarum rerum